Werken aan een

Waardevolle School

Resultaten van de Vrije School Zaanstreek in het schooljaar 2015-2016

Dutch Green Building Council

DE VRIJE SCHOOL ZAANSTREEK

HNK ARCHITECTUUR & INTERIEUR

Colofon

Deze uitgave is tot stand gekomen binnen het programma ‘Waardevolle School’. Waardevolle School is een initiatief van de Dutch Green Building Council (DGBC) en diverse DGBC Participanten. Deze rapportage doet verslag van een pilot op de Vrije School Zaanstreek in het schooljaar 2015-2016. Zie voor meer informatie www.waardevolleschool.nl.

© 2016 Dutch Green Building Council | www.dgbc.nl

Tekst	Dutch Green Building Council *Joost Bennekers*
	H&NK architectuur en interieur *Tanja Nieuwenhuyzen Kruseman en Martijn van der Hout*
	Vrije School Zaanstreek *Maartje Syrier, Lieke Groosjohan en Maya Baas*
Redactie	SME Advies *Anna Vanderveen*

Aan dit pilotproject werkten verder mee:

Procesbegeleiding	123duurzaam *Joost Bennekers*
Architectonisch ontwerp	H&NK architectuur en interieur *Tanja Nieuwenhuyzen Kruseman en Martijn van der Hout*
Gastles BREEAM-NL Junior	Dutch Green Building Council *Joost Bennekers en Annemarie van Doorn*
	Vrije School Zaanstreek *Juf Lieke en de kinderen van klas 4*
GPR-inventarisatie	Dutch Green Building Council *Joost Bennekers*
EBA	CFP *Sander van den Berg*
Overige deelnemers ten behoeve van visie en doelen	*BOA Advies* *René van der Willigen*
	Bureau Prosper *Willemijn van den Bos*
	Gemeente Zaanstad *Erik Boogaard*
	Medezeggenschapsraad Vrije School Zaanstreek *Wouter Hulsthof*
	Dutch Green Building Council *Annemarie van Doorn*

Voorwoord

Wij zijn ouders van de Vrije School Zaanstreek. Onze oudste dochter zette in 2007 haar voet over de drempel van de kleuterklas en zit ondertussen op het voortgezet onderwijs. Onze jongste dochter kwam in 2011 op school en zit nu in klas 4 (groep 6).

De Vrijeschool was een bewuste, en naar gaandeweg bleek, goede keuze. Maar een Vrijeschool vraagt ook een grote ouderbetrokkenheid. Niet alleen omdat alle hulp welkom is, maar omdat ouders en school gezamenlijk de leeromgeving van de kinderen vormen. In ons geval ging dat vrij letterlijk op. Wij zijn behalve ouders ook architect en interieurarchitect en samen hebben wij een bureau met de naam H&NK. Wij verbouwen onder andere scholen en hebben in het algemeen veel kind-gerelateerde projecten gedaan. Zodra er dus dingen gingen spelen ten aanzien van onderhoud of verbetering van het schoolgebouw of zelfs een verbouwing, dan namen wij dat in toenemende mate op ons. Af en toe kregen we daartoe een formele opdracht, maar veelal deden we dat als vrijwilliger vanuit onze betrokkenheid met de school van onze kinderen. Wij bleken niet de enigen; ook op ons schoolplein lopen flink wat professionals. Zij bieden vaak hun diensten aan om dezelfde reden als wij: de wens een goede omgeving te creëren voor onze kinderen.

Toen de Vrije School Zaanstreek gekozen werd als pilot voor de Waardevolle School, lag dat in het verlengde van waar wij al mee bezig waren; duurzaamheid, CO_2, zuiniger verlichting, etc. Zo werd het project een aanleiding gerichter en tegelijkertijd breder in kaart te brengen hoe onze school verbeterd kon worden.

Hiervoor gebruikten wij onze eigen ervaring; beroepsmatig, maar ook als ouder en gebruiker van de school. We gebruikten de expertise van andere ouders, van de DGBC en in de eerste en laatste plaats; we gebruikten de kennis en visie van de school zelf.

Voor een directeur en voor docenten komt zo'n extra opgave bovenop het werk dat er al ligt. Bovendien ligt hun focus bij het onderwijs. Gelukkig! Toch hebben directeur en team veel kennis wel in huis. Het gaat er vooral om dat goed te leren begrijpen, te vertalen en in kaart te brengen. Het proces kent daardoor wel wat meer schakelmomenten en afstemming en kost ook iets meer tijd. Tegelijk is er, doordat het langer duurt, ook meer sprake van voortschrijdend inzicht en kunnen plannen veranderen. Dat verschilt een beetje als je als ouder en niet als 'gewone' opdrachtnemer in zo'n proces stapt. Parallel aan en in samenwerking met de pilot op de school van onze kinderen werd de toolkit voor het programma Waardevolle School ontwikkeld, dus er gebeurde veel tegelijkertijd.

Nu ligt dit verslag er. We hebben durven dromen en weten waar we naartoe willen. We komen nu toe aan het zoeken van de mogelijkheden: wat kan de school zelf en waar kunnen we ondersteuning gebruiken? Wij willen namelijk meer dan alleen een goed onderhouden, functionele school zijn: wij willen een Waardevolle School zijn en een voorbeeld zijn voor andere scholen.

Tanja Nieuwenhuyzen Kruseman en Martijn van der Hout
H&NK architectuur en interieur

Ambassadeurs van een Waardevolle School

Inhoudsopgave

Colofon 2
Voorwoord 3
Over Waardevolle School 5
Inleiding 5
Vier pijlers en vier stappen 6
Vrije School Zaanstreek: een Waardevolle School 7
Stap A. Waar willen we heen? 7
Een toekomstbeeld | Het is vandaag dinsdag 6 oktober 2018… 7
Educatie 8
Gedrag 8
Gebouw 9
Beheer 9
Stap B. Waar staan we nu? 10
Educatie 11
Gedrag 12
Gebouw 13
Beheer 16
Stap C. Wat gaan we doen en met wie? 17
Voorgestelde maatregelen 17
Stap D. Uitvoeren maar! 22

Over Waardevolle School

Inleiding

Waardevolle School is een maatschappelijk leertraject voor en door de bouw- en vastgoedsector, geïnitieerd door de Dutch Green Building Council (DGBC) en diverse DGBC Participanten. In de afgelopen jaren zijn er veel rapporten en analyses geschreven, strategieën en programma's bedacht, maar feit blijft dat het verduurzamen van onderwijshuisvesting in het primair onderwijs slechts zeer beperkt van de grond komt. De praktijk wijst uit: zowel de vragende, als de aanbiedende partijen zijn dikwijls niet in staat om de samenwerking op te starten en/of tot een goed einde te brengen en samen te komen tot het resultaat waarvan wij allen dromen: waardeloos dus! In 2015 heeft de Dutch Green Building Council daarom samen met een aantal DGBC Participanten een maatschappelijk project gelanceerd onder de titel 'Waardevolle School'.

De problematieken in "waardeloze" schoolgebouwen zijn niet nieuw. Er is al veel onderzoek geweest naar de oorzaken ervan. Velen hebben het daardoor inmiddels over 'onprofessionele opdrachtgevers': door hun gebrek aan kennis en ervaring worden schoolbesturen en gemeenten in het kader van scholenbouw vaak zo genoemd. Gedeeltelijk ligt het probleem van "waardeloze" onderhuisvesting inderdaad bij hen. Ook wijzelf - de ontwerpers, adviseurs, projectontwikkelaars, installateurs en bouwers van die scholen - hebben daarin echter een rol te spelen. Daar speelt het maatschappelijke leertraject 'Waardevolle School' op in.

Als partijen uit de bouw- en vastgoedsector nemen we verantwoordelijkheid voor onze rol in het verduurzamen van scholen. Via een netwerk van ambassadeurs werken we gezamenlijk aan het in gang zetten van waardevolle processen op scholen. We streven ernaar hiermee een bijdrage te leveren aan de verankering van duurzaamheid in het dromen, denken en doen van mensen; zowel opdrachtgevers als opdrachtnemers. Dit zal op de korte en middellange termijn, op natuurlijke verandermomenten (zoals onderhoud, functieverandering en renovatie), leiden tot duurzame veranderingen in het beheer van scholen, in onderwijshuisvesting, in het gedrag van mensen en in het onderwijs. In het schooljaar 2015-2016 is dat leertraject tussen scholen en ambassadeurs uit de bouw- en vastgoedsector ingezet door middel van een pilot. Deze rapportage doet verslag van die pilot, die plaatsvond op de Vrije School Zaanstreek.

Figuur 1: Vier pijlers, onderverdeeld in twaalf thema's, staan centraal in het programma Waardevolle School

Vier pijlers en vier stappen

Het programma Waardevolle School richt zich op vier pijlers. Educatie, gedrag, gebouw en beheer: dat zijn de ingrediënten van een 'Waardevolle School'. Door alle vier de pijlers op te splitsen in drie thema's, ontstaan twaalf aandachtsgebieden voor een Waardevolle School; zie Figuur 1. Deze twaalf thema's staan centraal in deze rapportage.

Educatie & gedrag

Betekenisvol leren met hart, hoofd en handen

Veel mensen denken bij 'onderwijs' al snel aan boeken en klassikale uitleg, maar waardevol onderwijs gaat veel verder dan dat. Op een Waardevolle School werken leerlingen zelf en samen aan, voor hen, betekenisvolle uitdagingen. Waardevol onderwijs moedigt daarmee wereldburgerschap en systeemdenken aan en biedt handelingsperspectief. Daarbij spelen docenten een belangrijke factor, want zij fungeren als rolmodellen voor hun leerlingen. De rol van de leerkracht is dan ook niet beperkt tot overdrager van kennis: op een Waardevolle School leert de leerkracht zijn of haar leerlingen om op een goede manier om te gaan met zichzelf, met anderen en met de wereld om hen heen, om zodoende zélf de verandering te kunnen zijn die je wilt zien in de wereld. Leerlingen ontdekken zo dat ze betekenisvol kunnen zijn voor de wereld waarin ze leven. Onderwijs dat waardevol is en betekenis heeft, zal daarmee de hele mens raken: het hart, het hoofd en de handen.

Gebouw & beheer

Het schoolgebouw: van lastpak tot maatpak

Het gebouw wordt door veel scholen ervaren als een lastpak; dat ding kost tijd en geld en leidt af van het onderwijs. Dat hoeft echter niet! Voor leerlingen symboliseert een inspirerende en waardevolle leef- en leeromgeving hoe aan een waardevolle wereld vorm kan worden gegeven. Daarmee vormt de fysieke leeromgeving in feite dus onderdeel van het onderwijs. Met een heldere visie en een duidelijke taakverdeling wordt het schoolgebouw een maatpak voor het onderwijs dat erin gegeven wordt.

Vier stappen

Waardevolle School hanteert vier stappen om deze vier pijlers en de twaalf thema's (zie Figuur 1) op scholen onder de loep te nemen en aan te pakken; zie Figuur 2. Allereerst wordt in stap A nagedacht over waar de school naartoe wil. Door in stap B de vergelijking te leggen met waar de school nu staat, wordt bepaald wat er nodig is om te komen tot het toekomstbeeld van de school. In stap C wordt daartoe een actieplan samengesteld en tot slot is het tijd voor stap D: uitvoeren maar! In alle stappen van het proces worden diverse gebruikersgroepen betrokken, zoals leerlingen, ouders, leraren, directie en eventueel bedrijven, omwonenden of andere betrokkenen uit de buurt.

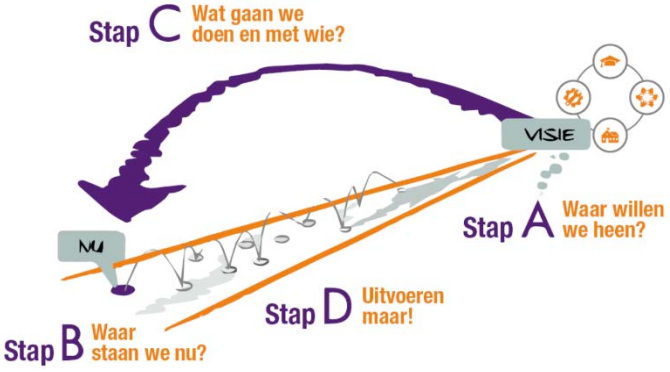

Figuur 2: Het programma Waardevolle School volgt de vier stappen die zijn benoemd door de Natural Step

Deze vier stappen vormen de structuur van deze rapportage over de Vrije School Zaanstreek. Op de school zijn stap A, B en C reeds doorlopen. Op basis hiervan gaat de school in samenwerking met partners de komende tijd aan de slag met het uitvoeren van de gemaakte plannen.

Vrije School Zaanstreek: een Waardevolle School

Stap A. Waar willen we heen?

Educatie	*Gedrag*	*Gebouw*	*Beheer*
"Leren leven door levend leren"	"Eerbied voor gezond leven voor nu én in de toekomst"	"Het gebouw als het levende lichaam van onze school"	"Onder-houd is onder-wijs"

Een toekomstbeeld | Het is vandaag dinsdag 6 oktober 2018…

Je bent een dagje op visite op de Vrije School Zaanstreek:

Meester Tabe: lachen en veel doen

Het is 07:30u als ik naar ONS GROENE PLEIN loop en het slot van het SCHOOLHEK afhaal. Ik ben meestal als eerste op school, want ik hou van de vroege uren. In de school is het nog rustig en stil. Ik zet koffie in onze 'WARME KEUKEN' en loop vanuit de CENTRALE HAL door DE LEERTUIN naar de MEESTERKLAS. Daar staat mijn klein mobiel bureau met alle materialen voor vandaag.

Famke, onze onmisbare concierge

De koffie is gezet en de kinderen worden om 8.25u opgehaald vanaf het plein. Ik zag dat er wat planten over de olifantenpaden waren gegroeid en er lag veel blad. Ik zal de ouders van de PLEINWERKGROEP erop attenderen. Of misschien wil meester Tabe er met de klas mee aan de slag; zij zijn net begonnen met de periode 'wij en onze natuur'. Het fijnste moment van mijn dag is even na half 9 wanneer ik uit alle klassen GEZANG hoor, soms zingen ze samen, want dan zetten ze gewoon de klasdeuren open. Geweldig is dat. Mijn ronde door de school begint dan; schone handdoeken, de was, maar ook INRICHTING HEEFT MIJN AANDACHT.

Jort, leerling klas 4 bij meester Tabe

Ik fiets naar school. 's Morgens geef ik meester Tabe een hand. Hij MAAKT ALTIJD GRAPJES, maar hij weet ook hoe de klas hard moet werken. Periodetijd is heel leuk, want dan moeten we echt SAMENWERKEN en vragen oplossen. Na de periodetijd gaan we naar buiten voor de KLEINE PAUZE. Daarna hebben we LEERWERKTIJD en gaan we inoefenen wat we al weten. Met rekenen blijf ik bij de meester, maar met lezen zit ik in een groep bij juf Katja. Na de INSTRUCTIE mogen we zelf aan de slag in de LEERTUIN. Werk dat klaar is doen we in DE POSTKAST, naast DE COMPUTERS.

Bente, Intern begeleider

De eerste uren op school gebruik ik voor mijn mail, contact met ouders en externe instanties. Na de kleine pauze ben ik BETROKKEN BIJ HET LEREN IN DE LEERTUINEN en de instructies van de leerkrachten. Vandaag ben ik benieuwd of het Jochem lukt om tijdens de rekeninstructie de tijd beter in de gaten te houden. Zo houden de kinderen voldoende over in de LEERTUIN. Goed dat hij de kinderen die INTENSIEVE BEGELEIDING nodig hebben, bij zich houdt. Niet vergeten dat vanmiddag te benoemen wanneer wij gezamenlijk voorbereiden in de meesterklas.

Dieuwertje, enthousiast en net klaar met de PABO

Periodetijd vind ik geweldig, maar ik ben ook ontzettend blij met het GEZAMENLIJK WERKEN IN DE LEERWERKTIJD. Het geeft echt een heel geruststellend gevoel er niet alleen voor te staan, want het is toch een grote verantwoordelijkheid. In de middag hebben we ruim te tijd om IN DE MEESTERKLAS met elkaar, de leraren van de klassen 123 en de leraren van 456, deze Leerwerktijd voor te bereiden en te bespreken. Ik heb ECHT STEUN aan de ervaring van mijn collega's en ik vind het leuk om van hen ook over de andere kinderen te horen.

Educatie

Identiteit: ‘Leren leven door levend leren’

De Vrije School Zaanstreek is een vrijeschool: een school waar gewerkt wordt vanuit het antroposofisch mensbeeld. Het is een visie op de ontwikkeling van het kind en de mens in het algemeen. Vanuit deze visie worden duidelijke keuzes gemaakt met betrekking tot de leerstof, het leerplan en het didactisch handelen van de leraren. Dat houdt onder andere in dat overheidsbemoeienis kritisch wordt gevolgd, want de leraren moeten het onderwijs vormgeven.

We gaan uit van het feit dat de ontwikkeling van kinderen volgens bepaalde ontwikkelingsfasen verloopt. Deze ontwikkelingsfasen vormen het uitgangspunt voor de keuze van de leerstof en de wijze waarop deze aangeboden en verwerkt wordt, waarbij kinderen een zo veelzijdig mogelijke ontwikkeling (kunnen) doormaken. Cognitieve vaardigheden zijn daarbij even belangrijk als emotionele, sociale en kunstzinnige vormingsgebieden.

Visie: ‘Hoofd, hart en handen’

De Vrije School Zaanstreek stelt zich ten doel vrijeschoolonderwijs aan te bieden aan kinderen van vier tot en met twaalf jaar oud. De school draagt eraan bij het unieke van ieder mens naar boven te halen. Op deze manier wordt het kind geholpen zelf een weg te vinden in het leven. Onderwijs en opvoeding gaan daarbij hand in hand. Eerbied is de sleutelwaarde in onze benadering van kinderen. Daarbij willen leraren openstaan voor het nieuwe, het onbekende en meegaan met de tijd.

Elk kind brengt unieke talenten en ontwikkelingsvragen mee die het wil realiseren. We willen het kind een zo veelzijdig mogelijke leeromgeving bieden, opdat het kind de kans krijgt haar of zijn talenten optimaal te ontplooien. Op de vrije school spreekt de leerstof hoofd, hart en handen aan. Wij stimuleren het denken, voelen en willen. Elk kind heeft er recht op dat daarbij wordt voldaan aan de drie basisbehoeften; competentie, relatie, en autonomie.

Gedrag

‘Eerbied voor gezond leven nu én in de toekomst’

Binnen de vrijeschoolpedagogiek past van oudsher het respectvol omgaan met je medemens, je omgeving (de natuur) en jezelf. Eerbied voor gezond leven voor nu én in de toekomst maakt daar onderdeel van uit.

Enkele punten waar we aandacht aan willen besteden:

- Inzicht geven (energie, water, afval, kosten, CO2)
- Visie delen, beleid transparant en resultaten
- Indeling gebouw a.d.h.v. het gebruik
- Vervoer van en naar school
- Duurzaam gedrag stimuleren
- Planten binnen
- Afval verminderen en scheiden
- Schoonmaak, biologisch afbreekbare middelen en beter schoonmaakniveau
- Gedrag docenten (water- en energiezuinig)

Gebouw

Het gebouw als het levende lichaam van onze school

De Vrije School Zaanstreek wil een adequaat onderwijsgebouw realiseren dat van wezenlijk belang is voor goed onderwijs en goede leerprestaties, maar ook voor gezonde leerlingen en leraren. Het gebouw weerspiegelt zowel binnen als buiten het karakter van het vrijeschoolonderwijs en de waarden die daarvoor in het algemeen en de Vrije School Zaanstreek in het bijzonder, belangrijk zijn. Niet alleen aan de binnenruimte wordt aandacht besteed. Ook de buitenruimte biedt de leerlingen een prikkelende plek waar ze hun energie kwijt kunnen en is bovendien 'waardevol' voor de omwonenden.

Uitgangspunt is het huisvesten van een complete school met drie kleuterklassen en zes onderbouwklassen. Er zijn tien lokalen die leerlingen en docenten ruimte bieden aan de nieuwe onderwijsvorm. Er is een groen schoolplein, een meesterklas en er zijn leertuinen. De school is waardevol en duurzaam en de gebruikers zijn goed op de hoogte van het bijpassend gebruik ervan (duurzaam gebouwd, duurzaam gebruikt). De school is sfeervol, met aandacht en warm 'vrijeschools' ingericht (uitnodigend thuisgevoel, ruimte voor 'ontmoeting'). Er kan 'modern en beweeglijk onderwijs' worden gegeven; een deel van dat onderwijs speelt zich af buiten de klas. 'Beweeglijk onderwijs' vraagt ook om semi-gesloten lokalen en een Meesterklas voor de leraren, behalve een rustige personeelsruimte.

Enkele punten waar we aandacht aan willen besteden:

- Natuur in en om gebouw
- Materialen: duurzaam, natuurlijk en onderhoudsarm
- Goede ventilatie
- Goede akoestiek en geluidsscheiding
- Delen van spullen en kennis
- Inkoop en contractmanagement
- Betrekken van ouders en buurt bij de school
- BSO buiten schoolgebouw

Beheer

Onder-houd is onder-wijs

Een goed schoolgebouw moet wijs beheerd worden. Dat is een open deur natuurlijk; een duurzaam gebouw moet duurzaam onderhouden worden, waarbij met 'duurzaam' niet alleen bedoeld wordt dat het lang meegaat, maar vooral ook dat het met respect voor de natuur en onze omgeving gebeurt. Aanpassingen en verbeteringen wil de school doen vanuit die gedacht. Dat kan allemaal niet in één keer geïmplementeerd worden en daarom moeten natuurlijke onderhouds- en vervangingsmomenten worden aangegrepen om duurzame verbeteringen te realiseren.

Goed en verantwoord onderhoud kun je als school ook 'voorleven' en laten zien. Hoe goed is het om zichtbaar zonnepanelen op het dak te plaatsen en in de school een meter op een zichtbare plek. Kinderen kunnen dan zelf bijhouden wat de zon opbrengt. Of maak een watermeter zichtbaar, zodat je kunt zien hoe snel die gaat lopen als er een wc doorgespoeld wordt. En misschien kunnen de kinderen (en leraren) zelfs af en toe hun eigen energie omzetten in elektriciteit, bijvoorbeeld op een hometrainer die de koelkast van stroom voorziet.

Hoe houd je het gebouw schoon? Het gedrag èn de betrokkenheid van leraren, kinderen en ouders is daarvoor belangrijk. Maar voor de dagelijkse en periodieke, de kleine en grote schoonmaak, worden ecologische producten gebruikt. Oók als dat uit handen wordt gegeven aan een professioneel schoonmaakbedrijf.

Stap B. Waar staan we nu?

Het traject op de Vrije School Zaanstreek is gestart met een evaluatie van de huidige situatie op de school. Klas 5 (groep 7) heeft een gastles gekregen over duurzaamheid. Aan de hand van BREEAM-NL Junior hebben leerlingen de school onderzocht. Aan de hand van een set scorekaarten hebben zij in groepjes de duurzaamheid van de school in kaart gebracht. Zo hebben zij punten ontdekt die al goed gaan, maar ook punten die voor verbetering vatbaar zijn. Zij hebben hun bevindingen en aanbevelingen in beeld gebracht op de prenten die verspreid in dit document te vinden zijn.

Figuur 3: Leerlingen hebben in groepjes de duurzaamheid van de school in kaart gebracht aan de hand van een gastles BREEAM-NL Junior.

Ook de leraren hebben zich gebogen over dit onderwerp. Om de ambitie op het gebied van verduurzaming vorm te geven is een bijeenkomst georganiseerd waarbij ook het team aanwezig was. De belangrijkste wensen, aanpassingen en aanbevelingen zijn daarin naar voren gekomen.

Daarnaast zijn er opnames gedaan van het gebouw om de bestaande situatie op het gebied van onder andere energieverbruik en binnenklimaat in kaart te brengen. Er is een GPR-analyse uitgevoerd en er is een EBA-rapportage samengesteld[1]. Hierdoor is inzicht ontstaan in de waardevolle én de waardeloze eigenschappen van de school. De resultaten zijn hier gepresenteerd aan de hand van de vier pijlers van Waardevolle School: Educatie, Gedrag, Gebouw en Beheer.

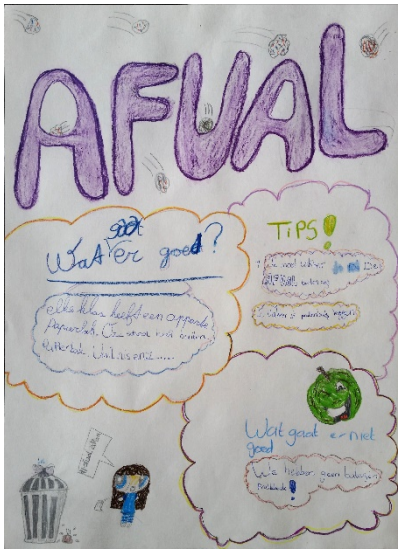

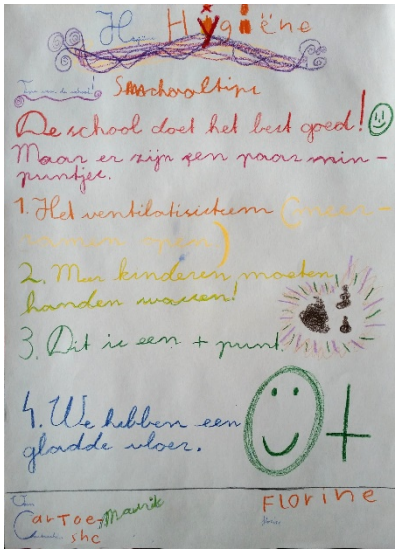

[1] Zie voor gedetailleerde informatie de betreffende rapporten: concept rapport EBA externe partner CFP 'Oplevering galjoenstraat 111b Zaandam d.d. 11/04/16 en GPR VSZ bestaande situatie door DGBC d.d. 29/03/16.

Educatie

Curriculum

Een van de aspecten waar de school trots op is wat betreft het curriculum is het brede leerstofaanbod. Ook het periode-onderwijs, waarin verdieping op én verbreding van de lesstof plaatsvindt, wordt gezien als een sterk punt van de school. Daarnaast ervaart de school een toenemende druk op cognitief leren en dit is een kwetsbaarheid voor de Vrije School Zaanstreek. De doelen vanuit de inspectie vragen aandacht voor met name cognitief onderwijs en daar wordt ook op de Vrije School Zaanstreek gevolg aan gegeven. Het effect daarvan is zichtbaar en voelbaar. Directeur, ouders en collega's hebben echter wel de wens uitgesproken dat de school zich, veel meer dan nu het geval is, als vrijeschool wil (blijven) profileren en beter gestalte krijgt. Ook moet de vitaliteit en gezondheid van zowel leerlingen als leraren zichtbaar in orde zijn.

De aanpassing en verduurzaming van het schoolgebouw is bij de Vrije School Zaanstreek aanleiding om een schoolbrede innovatie op onderwijsgebied door te voeren waarbij het nieuwe schoolgebouw in dienst staat van een vernieuwd schoolplan. De Vrije School Zaanstreek heeft daarmee de kans zich te ontwikkelen van een vrij traditionele vrijeschool in een moderne eigentijdse vrijeschool.

Leerproces

Lessen in en over de natuur nemen binnen het vrijeschoolonderwijs een belangrijke plaats in. De moestuinen en het 'zelf verbouwen' blijven heel belangrijk. Kinderen worden zich zo bewust van waar het voedsel vandaan komt en van hun eigen invloed op de omgeving. Daarnaast leren ze over gezonde voeding; gezond voor henzelf én voor het milieu. Ook de vieringen en het bewust omgaan met de jaargetijden spelen een belangrijke rol in het leerproces.

Leerlingen in de laagste klassen leren veel door spelen, oudere leerlingen ontvangen in de middag vakonderwijs (waarvan drie uur per week facultatief; bijvoorbeeld muziek, buitensport, tuinbouw, schilderen). 's Ochtends is er onderwijs met de vaste klasleerkracht en 's middags is er les van vakleerkrachten.

Organisatie

De Vrije School Zaanstreek telt op dit moment 219 leerlingen; een aantal dat de laatste jaren gestaag groeit, maar niet boven de 250 kan uitkomen. De groei van de school wordt gezien als een kwetsbaarheid, evenals de aansluiting bij de veranderende maatschappij. Het meer betrekken van ouders en buurt bij de school is een wens.

Wat betreft de leerkrachten is een sterk punt dat zij veel samenwerken en zo hun persoonlijke talenten beter kunnen inzetten. Iedere leraar specialiseert zich op een bepaald vakgebied.

Gedrag

Zorgen voor jezelf

Op de school leren kinderen over gezonde voeding; gezond voor henzelf én voor het milieu. Dit kan volgens de leerkrachten nog worden versterkt door ouders erbij te betrekken en daarmee de koppeling met thuis te versterken qua duurzaam gedrag; gezond voedsel, drinkpakjesvrije school. Docenten merken zelf op dat ook hun eigen gedrag nog aandacht verdient; water drinken actief stimuleren, ramen open, leerlingen als adviseur.

Zorgen voor anderen

Er wordt op de school goed voor elkaar gezorgd, met als resultaat dat iedereen meedoet in het schoolsysteem. Dit wordt aangemerkt als een van de sterke punten van de school.

Zorgen voor de wereld om je heen

School en schoolbestuur voeren actief een aangepast beleid op het gebied van inkoop van energie, afvalscheiding, schoonmaak etc., waarbij de vernieuwde en aangescherpte aandacht zich richt op algehele verduurzaming. Eerbied voor de wereld waarin we leven wordt dan ook gezien als een vast de sterke punten van de school. Daarnaast worden deze onderwerpen een vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijs en de routines, voor zowel leraren als leerlingen. Bewustwording staat centraal en maakt een onlosmakelijk onderdeel uit van het voorbereiden van kinderen op hun toekomst.

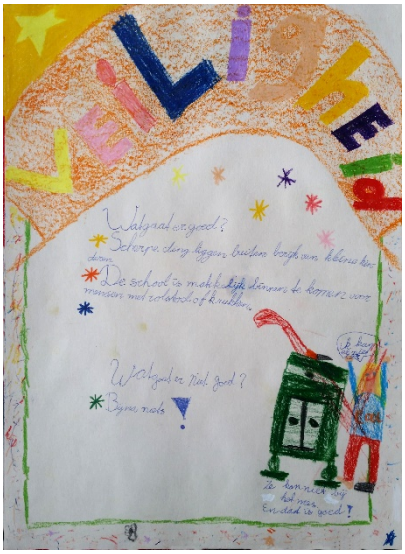

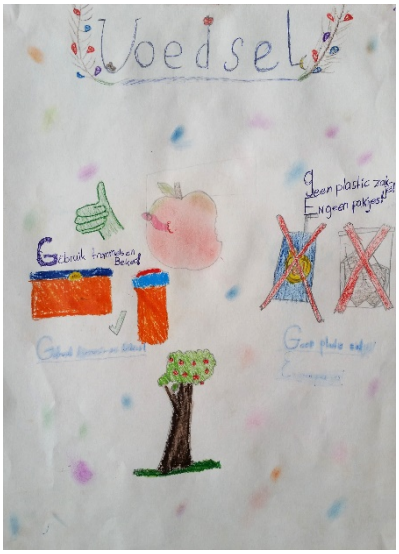

Gebouw

Architectonische kwaliteit

Het gebouw waarin de Vrije School Zaanstreek is gevestigd, is een typisch jaren ‘70 schoolgebouw waarvan er vele in Nederland staan. Deze indeling en uitstraling passen niet voldoende bij de visie van de school en daarom wordt dit project aangegrepen om verbeteringen voor de lange termijn te organiseren; zie Figuur 4.

In 2015 is het schoolplein in zijn geheel reeds aangepakt: meer naar de behoeften en inzichten van een vrijeschool. In Figuur 4 is dit nog niet zichtbaar. Het plein is groener geworden en heeft meer variatie in speelruimte gekregen.

Figuur 4: Het gebouw van de Vrije School Zaanstreek (voor de ingrepen aan het schoolplein in 2015)

Functionele kwaliteit

Het schoolgebouw dateert uit 1974. De sfeer van de binnenruimte is goed, de lokalen zijn ruim. In de loop van tijd is er veel met het gebouw gebeurd, maar het bleef bij plaatselijke oplossingen. Soms was dat door mogelijkheden die de gemeente bood (dubbele beglazing) of als onderdeel van het meerjaren onderhoudsplan. Soms was het een reactie op een acuut probleem dat de school zelf oploste. Niet altijd was er geld, tijd of ruimte om de werkzaamheden volledig af te ronden.

In 1991 is er aan de noordzijde (parkeerplaats) een uitbreiding gemaakt. Met hulp van vrijwilligers (ouders) is daar een extra klaslokaal en een directiekamer gerealiseerd. In 2003 is de school aan de zuid-oostzijde met twee nieuwe kleuterlokalen met bijbehorende ruimtes uitgebreid. Deze zijn gebouwd naar de toen geldende regels en zien er nog steeds goed uit. In het actieplan (stap C) zullen deze ruimten, tenzij anders aangegeven, dan ook niet worden aangepakt. Wel bestaat de verlichting nog uit spaarlampen en is de (natuurlijke) ventilatie matig.

In 2005 is van de interne opslagruimte de huidige lerarenkamer gemaakt. In 2013 heeft opnieuw een ingrijpender verbouwing plaatsgevonden; van de vroegere handarbeidruimte is een extra klaslokaal gemaakt. De akoestiek heeft speciale aandacht gekregen in de vorm van een goede plafondafwerking. De zaal werd gesplitst d.m.v. een te openen paneelwand, waardoor deze effectiever en multifunctioneel inzetbaar werd (zaal en handarbeidlokaal).

Technische kwaliteit

Het gebouw is gebouwd in een tijd waarin er weinig technische eisen werden gesteld. In 2005 is de gang rond de lerarenkamer aangepakt en van een fraai houten systeemplafond (Derako) voorzien. Rond 2008 zijn over de houten boeidelen heen trespa platen gemonteerd. Dit is echter zonder deugdelijk achterhout gedaan, waardoor dit op diverse plekken verrot is. In 2010 zijn alle toiletgroepen opgeknapt en voorzien van nieuwe betegeling en gietvloeren. De ventilatie is voor deze ruimtes echter niet toereikend. Ook zijn de kozijnen en deuren nog niet afgeschilderd; ze zitten nog in de grondverf. In 2011 zijn in de oude lokalen TL-armaturen geplaatst. De bestaande verlichting is als sfeerverlichting blijven hangen. In de praktijk worden beide lichtbronnen vaak aangezet, mogelijk omdat de TL-verlichting alleen ontoereikend is. Verder is rond die tijd alle nog aanwezige enkele beglazing vervangen door dubbele beglazing, ook bij de daklichten. In 2012 zijn in de twee oudste delen van het gebouw alle leidingen en radiatoren vervangen; niet meer in de kruipruimte, maar tegen de plafonds. Het leidingwerk is zoveel mogelijk weggewerkt. In 2013 is waar mogelijk het dak vanaf de binnenzijde geïsoleerd, evenals de overgang van stenen muren naar dak. Het huidige BSO-lokaal werd voorzien van twee daklichten t.b.v. licht en natuurlijke ventilatie. Het marmoleum is in samenhang met deze verbouwing op diverse plekken vervangen. In 2016 is de vervanging van de ketels gepland. Onlangs is 1 van de 3 tijdelijk vervangen door hetzelfde type (Hr +).

Aan de hand van GPR Gebouw is de technische kwaliteit van het gebouw onder de loep genomen. GPR Gebouw biedt een meetinstrument voor het doorrekenen van bestaande scholen waarbij zowel de huidige als de toekomstige situatie wordt ingevoerd ten opzichte van een ambitie. De ambitie staat in eerste instantie op een 7,5 voor alle modules. Op dit moment scoren alle modules onvoldoende en zijn er een aantal zaken die zeker moeten verbeteren: energie, ventilatie en binnenklimaat, akoestiek.

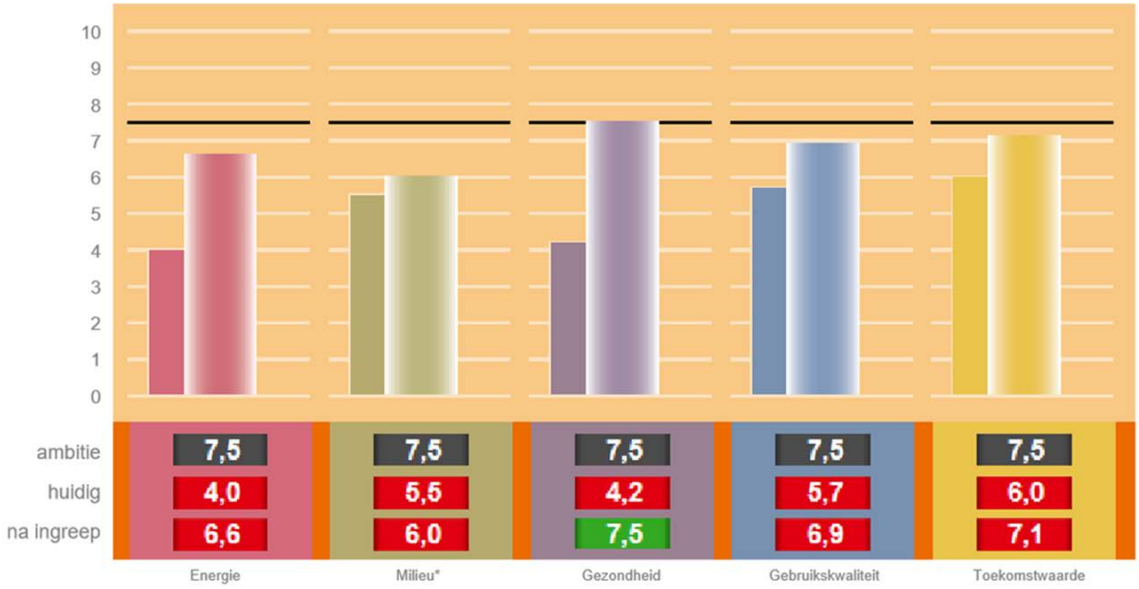

Energie

Deze zomer wordt vervanging van dakbedekking en isolatie van het dak uitgevoerd. I.v.m. de lage bestaande opstanden bij de daklichten is het niet mogelijk om veel isolatiewaarde toe te voegen. Het levert een Rc.van ca. 2,70 m2.K/W op; een verbetering, maar te beperkt. Op warme zomerdagen is een extra buffer gewenst, mogelijk kan er van binnenuit extra isolatie worden aangebracht. Ook is in het verleden de mogelijkheid van een sedum dakbedekking onderzocht, maar waarschijnlijk moet de constructie daarvoor op meerdere plaatsten versterkt worden.

Het is niet bekend of de spouwmuren zijn geïsoleerd. Dat zou een goede toevoeging zijn, maar belangrijker is een goede tochtdichte aansluiting tussen dak en muren. Dit zou vanuit de binnenkant kunnen of als de dakranden worden vervangen. Isoleren van de cv-leidingen en isoleren van de kruipruimte zal door met name het laatste, een flinke verbetering opleveren. In de afgelopen jaren zijn wel alle kozijnen voorzien van dubbele beglazing.

In 2014 is er verkennend onderzoek gedaan naar het gebruik van duurzame energie bronnen en ontstond het voorstel om op alle schuine daken zonnepanelen te plaatsen. Dit zou op een totaal van ca. 110 panelen komen wat een goede opbrengst oplevert.

De ketels zijn circa 16 jaar oud en dit biedt het juiste momentum om, i.c.m. een beter geïsoleerde schil, naar een zuiniger systeem te kijken.

- In winter te koud: verwarming aan, maar door gebrek aan zuurstof: ramen open
- Weinig isolatie (koudebruggen)
- Alle lampen branden: geen aanwezigheidsdetectie aanwezig
- Nauwelijks gebruik van energiezuinige armaturen (TL, geen LED i.c.m. sfeerverlichting…)
- Plaats van de radiatoren; te hoog of naast een deur die steeds open staat

Binnenklimaat

De lokalen zijn de basis van de school, hier zitten / bewegen circa 30 kinderen en geeft de leerkracht les. Het is dan van belang dat de omstandigheden goed zijn; er is goede ventilatie, het is er behaaglijk, de akoestiek is goed, de verlichting voldoende en bovenal is de sfeer aangenaam. In de meeste lokalen is dit veelal niet het geval en is een 'schilderbeurt' niet afdoende.

Er zijn bouwkundige oplossingen voorhanden, maar het uitgangspunt is: 'natuurlijke ventilatie als het kan en mechanisch als het moet'.

- In de zomer is het te warm, in de winter is het te koud.
- Temperatuur is slecht te reguleren.
- Onvoldoende / slechte ventilatie van de lokalen (door groeiend leerlingenaantal zijn de klassen ook groter geworden.

Geluid en akoestiek

De bestaande plafonds zijn gaandeweg dicht geschilderd en hebben geen akoestische waarde meer; de plafonds zullen vervangen moeten worden. In het lokaal van klas is het schuine gedeelte vervangen door houten latten met open voegen en erachter akoestisch materiaal. Onder de vlakke delen is een (akoestisch) systeem plafond toegepast. Dit levert niet alleen een akoestisch goed, maar ook een esthetisch en bij de school passend plafond op. Dit concept zou ook in andere lokalen kunnen worden toegepast. Het zou bovendien goed zijn de verlichting hier meteen in te integreren.

- Geluidsoverlast tussen lokalen: onvoldoende geluidsisolatie.
- Vermoeiende akoestiek: lange nagalmtijd door onvoldoende geluidsabsorptie.

Verlichting

De verlichtingsarmaturen zijn van redelijke kwaliteit, maar geven onvoldoende licht, gebruiken veel energie en beschikken niet over bewegingssensoren.

De wens is er de bestaande lichtbollen te behouden als sfeerverlichting. Hierin zouden ook LED lampen moeten komen, maar bovendien zouden deze lampen alleen als dat echt nodig is aan moeten gaan. De schakelaar zou daarom bijvoorbeeld niet pal naast de schakelaar voor de standaardverlichting moeten zitten.

Materialisatie

De vloeren zijn matig van kwaliteit en zijn op veel plekken beschadigd. Het zou daarom goed zijn het linoleum te vervangen om het weer jaren mee te kunnen laten gaan.

Pantry's moeten worden vervangen; veel kranen lekken en de (houten) werkbladen zijn domweg op. Wel weer nieuwe houten bladen, geolied en niet gelakt; onderhoud met een product op lijnoliebasis kan onderdeel uitmaken van de taken in de klas. In lokaal 2 is de pantry onlangs al vervangen, dit kan een voorbeeld zijn voor de andere lokalen.

Wanden schonen van latten, spijkers en andere overblijfselen van jarenlang gebruik. Stuccen en/of schilderen, waarbij belangrijk is dat er gedacht wordt aan een goed opberg- en ophangsysteem. Leraren geven aan dat een goed en eenvoudig systeem hiervoor is: gespannen (staal) kabels met wasknijpers.

De laatste jaren is al veel van het schoolmeubilair vervangen; dit is een al lopend proces.

De lokalen zijn vanzelfsprekend de basis. Daarnaast zijn er andere ruimtes die aandacht verdienen, zoals de gangen. Plafond daarvan zijn in orde, vloeren zijn overwegend van redelijke kwaliteit.

Beheer

Schoolplein en omgeving

Vorig jaar heeft het schoolplein een facelift ondergaan. De vorm, indeling en materialisatie is meer in overeenstemming gebracht met de visie van de school. Een aantal ouders heeft zich verenigd in een werkgroep en de plannen voor het nieuwe schoolplein gemaakt en uitgewerkt. Er is een externe partij gevonden die de plannen kon en wilde uitvoeren voor het daarvoor gereserveerder budget.

Het ontwerp voor het schoolplein is zo gemaakt dat het geen strak archaïsch gegeven is dat vandaag misschien perfect is, maar morgen niet meer. Of dat 'omvalt' als er iets aan verandert. Het is een organisch ontwerp dat mee kan bewegen met de ontwikkeling en de wensen van de school.

Onderhoud aan het plein wordt verzorgd door ouders van de school. Zij doen dit echter onder aansturing van de partij die het plein heeft aangelegd. Zo is gekozen voor een combinatie van ouderbetrokkenheid en professionele coördinatie, waardoor de kwaliteit ervan gewaarborgd blijft.

Onderhoud

Het gebouw verkeert in matige onderhoudsstatus. Er is veel vocht in het gebouw; er zijn ten gevolge van lekkages watersporen op plafonds te zien. Het is er stoffig en wat aan de rommelige kant. Het budget voor schoonmaak is eigenlijk te klein. Inbraakveiligheid is niet voldoende.

Energie en water

Het dak moet worden vernieuwd en dat biedt de mogelijkheid meteen de isolatiewaarde te verbeteren. Ook is de cv-ketel aan vervanging toe en ontstaat de mogelijkheid te kiezen voor een systeem dat minder verbruikt en meer opbrengt. De cv-leidingen zijn niet geïsoleerd, maar staan hun warmteverlies wel af aan de ruimtes die de radiatoren moeten verwarmen.

Enkele jaren geleden is de TL-verlichting opgewaardeerd naar TL met een hoger rendement. Voor de sfeer wordt vaak nog de oude verlichting bijgezet. Die is ook met dat doel gehandhaafd, maar het zou alleen af en toe en met een duidelijke reden moeten gebeuren, niet automatisch. Verder is één lokaal voorzien van led-verlichting.

Ten aanzien van het watergebruik zijn er geen voorzieningen getroffen.

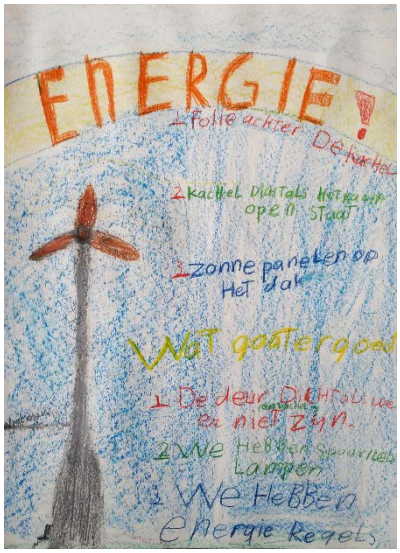

Stap C. Wat gaan we doen en met wie?

Na alle fragmentarische en ad hoc ingrepen in de voorbije jaren, biedt het Waardevolle Schoolproject aan de school de mogelijkheid om de school als geheel aandacht te geven. Daarnaast biedt het de kans om het gebouw te laten voldoen aan de huidige wensen en normen en om het geschikt te maken voor de veranderde visie over leren en lesgeven.

In dit hoofdstuk presenteren we de eerste aanzet van het actieplan. Op veel punten is nog aanvullende expertise nodig. De partners van Waardevolle School wordt gevraagd aan te geven waar zij kunnen assisteren. Hier zal tijdens de workshop op het DGBC Congres op 29 september bij worden stilgestaan.

Voorgestelde maatregelen

Op basis van de visie van de school (stap A) en de huidige situatie (B) is er een overzicht gemaakt van hetgeen de school graag wil veranderen. De bevindingen en maatregelen zijn hieronder per pijler uiteengezet en moeten veelal nog verder worden uitgewerkt voordat er op concrete actie kan worden overgegaan.

Voor een heel aantal aspecten is bovendien al een schatting gemaakt van de benodigdheden voor het uitvoeren van de maatregelen. Om de plannen voor de Vrije School Zaanstreek als Waardevolle School te kunnen verwezenlijken kan de school hulp gebruiken, zowel in de vorm van kennis en ervaring als in de vorm van een bijdrage in middelen of producten. Daarnaast is er een grote behoefte aan ondersteuning op het gebied van financiering, subsidies, sponsors, etc.

Tabel 1: Bevindingen en maatregelen ten aanzien van de pijler 'Educatie'

Bevindingen	Maatregelen	Status / Benodigd
Educatie		
Curriculum		
Vrijeschoolkarakter staat onder druk, o.a. door toenemende druk op cognitief leren	Vrijeschoolkarakter versterken en verrijken tot eigentijdse vrijeschool	n.t.b.
Leerproces		
Organisatie		
De school groeit	n.t.b.	n.t.b.

Tabel 2: Bevindingen en maatregelen ten aanzien van de pijler 'Gedrag'

Bevindingen	Maatregelen	Status / Benodigd
Gedrag		
Zorgen voor jezelf		
Aandacht voor gezondheid kan sterker	Koppeling met thuis versterken qua duurzaam gedrag	n.t.b.
Zorgen voor anderen		
Zorgen voor de wereld om je heen		

Tabel 3: Bevindingen en maatregelen ten aanzien van de pijler 'Gebouw'

Bevindingen	Maatregelen	Status / Benodigd
Gebouw		
Architectonische kwaliteit		
Uitstraling van gebouw past niet bij karakter van een vrijeschool [3]	Verbijzonderen van de gevels bij entrees (herkenbaarheid)	Kosten en uitvoering zijn afhankelijk van invulling en mogelijkheden. Gewenst: planten- en/of moswand (binnen en buiten)
Functionele kwaliteit		
Gebouwindeling sluit niet altijd aan bij vrijeschoolonderwijs [3]	Open zaal creëren bij entree	Is al gerealiseerd m.b.v. investering van €5.000,- door schoolbestuur Ithaka
	Leerplein bovenbouw realiseren	Wordt gerealiseerd in najaar 2016 of voorjaar 2017 m.b.v. investering van €40.000,- door schoolbestuur Ithaka
	Vergroten kleuterhal	Investering geraamd op €30.000,- bekostigd door Ithaka, uitvoering in 2017
	Leerplein onderbouw	Dit vergt afspraken met NSO. Uitvoering afhankelijk van huisvesting van NSO. Investering van 50.000,- bekostigd door Ithaka, uitvoering in 2017
	Vloerafwerking vervangen	Gewenst: nieuw marmoleum, projecttapijt en schoonloopmat
		Gewenst: vier pantry's
Technische kwaliteit		
		Gewenst: lattenplafonds en systeemplafonds
Energieprestatie is onvoldoende	Daken isoleren [1]	Gemeente Zaanstad doet hiervoor een investering van €100.000-. Aanvullende wens: sedumdak
	Gebruik maken van duurzame energiebronnen / terugwinsystemen	Gewenst: zonnepanelen
Binnenklimaat is onvoldoende	Luchtverversing aanpakken [2]	Gewenst: onderzoek naar mogelijkheden dit te bekostigen en producten ter uitvoering
	Akoestiek aanpakken	n.t.b.
	Verlichting aanpakken	Gewenst: LED voor bestaande TL-armaturen en downlights

[1] **Daken isoleren**: Vervangen van dakbedekking. Indien mogelijk realisatie van warmdak door aanbrengen van isolatie. Uitgangspunt is om vlakke dakvlakken als eerste te isoleren. De dakbedekking van het vlakke dak is kwalitatief het minst en geeft de meeste lekkages. Aandachtspunt is beschikbare hoogte van daklichten en opbouwen. Indien budgettair mogelijk worden ook de daken van de lokalen geïsoleerd en voorzien van nieuwe dakbedekking.

[2] **Luchtverversing aanpakken**: CO2-gestuurde ventilatieunits plaatsen in lokalen klas 2 t/m klas 6 en in het lokaal van de derde kleuterklas. Zo mogelijk meenemen ook de lokalen van klas 1, de twee overige kleuterklassen en de meesterklas.

[3] **Architectonische en functionele maatregelen**: zie het ontwerp op de volgende pagina's.

Het gebouw wordt aangepast aan de toekomstvisie van de Vrije School Zaanstreek. De uitstraling van de school moet overeenkomen met waar de school voor staat: antroposofisch, sociaal en duurzaam. Dit laat zich in verschillende clusters (fases) onderbrengen.

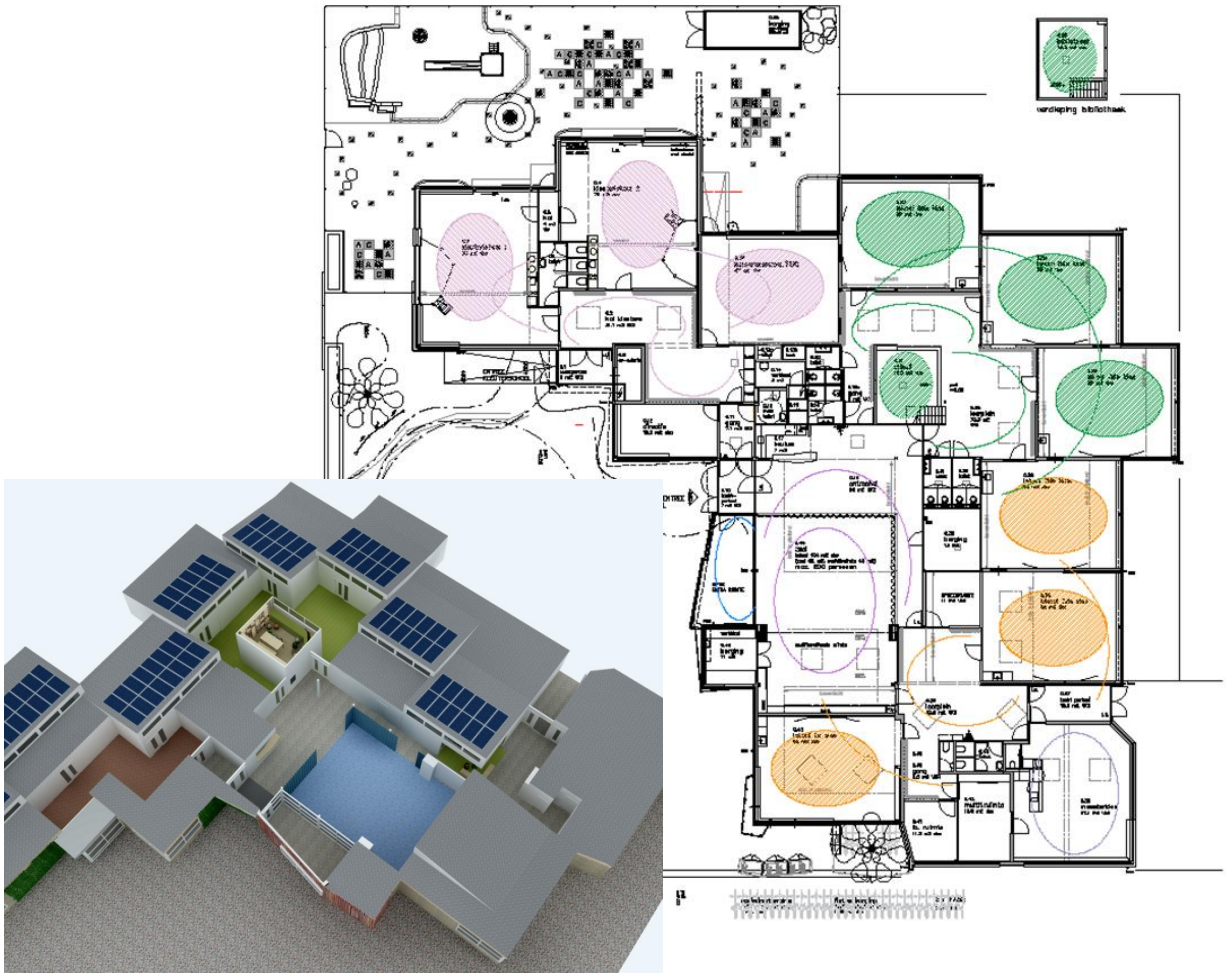

[3A] **Ruime, grote zaal**: onlangs zijn in dit kader al de wanden rond de grote zaal verwijderd en is er een zwaar gordijn voor teruggeplaatst. De zaal kan daardoor ruimte bieden aan (ook) het groeiend aantal ouders en letterlijk meer zuurstof bevatten tijdens bijeenkomsten, terwijl hij beschikbaar blijft voor losse en kleinere activiteiten. Om geluidshinder te voorkomen komen er tussen hal/zaal en elk lokaal twee deuren. Een extra deur naar lokaal klas 2 moet nog geplaatst worden.

Vloeren zijn hier beschadigd en zouden vernieuwd moeten worden. Ook zou de schoonloopmat bij de voordeur groter moeten worden.

De entreehal is elke dag weer het eerste echte contact met de school en mag daarom een bijzondere en welkome ruimte zijn. Mogelijk zouden hier twee types groene wanden kunnen worden opgenomen:

- een moswand: deze is volledig natuurlijk, heeft een sterke akoestische waarde en een hoge aaibaarheidsfactor (en màg geaaid worden…): een letterlijke beleving van groen.
- een levende groenwand: lastiger en kostbaarder in aanschaf en onderhoud en heeft voldoende licht nodig. Meerwaarde is de mogelijkheden die het biedt voor verzorging door de kinderen en de luchtzuiverende werking.

Ventilatie kan meegenomen in een integrale oplossing: geen problemen bij het dagelijks gebruik, maar bij intensief gebruik (veel bezoekers) is de ventilatie niet toereikend.

[3B] **Leerplein bovenbouw**: de lokalen worden per cluster van jaargroepen gesitueerd rondom een open leerplein, te beginnen met de bovenbouw. Komend najaar wordt de bestaande lerarenkamer omgebouwd tot ‘leerplein’. Hiervoor worden de bestaande wanden deels verwijderd, de vloer plaatselijk weer verlaagd (als oorspronkelijk) en komt er een insteekverdieping voor een bibliotheek. Verder: herinrichten van de kapstokken.

Partners Waardevolle School kunnen ook hier veel betekenen (kennis en materiaal).

Hier ontstaat ook de mogelijkheid om in de 4 lokalen rond dit leerplein de problemen qua ventilatie meteen aan te pakken. De vloeren worden vervangen en er zal een nieuw plafond komen.

[3C] **Herkenbaarheid**: de entree moet passen bij het speelplein buiten en bezoekers uitnodigen om het gebouw binnen te komen. Daarnaast mogen ze een duidelijker eigen identiteit laten zien: een 'vrijeschool-uitstraling' geven. Een kleine uitbreiding aan de schoolpleinzijde, i.c.m. plaatselijk houten gevelbekleding, een groenwand en een houten dakrand zijn hiervoor voorgesteld. Door deze toevoeging krijgt de school aan de voorzijde een eigen identiteit en worden de slechte delen van de gevels afgewerkt.

De extra ruimte kan dienst doen als lerarenkamer / multifunctionele ruimte. Een lichtstraat als overgang tussen oud en nieuw brengt daglicht dieper in de ruimte.

[3D] **Vergroten kleuterhal**: door de realisatie van een derde kleuterlokaal is de voorruimte niet meer toereikend. Met het verkleinen van de directiekamer en het verwijderen van enkele kasten is het mogelijk om de hal te verruimen.

[3E] **Leerplein onderbouw**: ook een leerplein voor de onderbouw staat op de wensenlijst. Dit kan door het bestaande 2e klas-lokaal 3 meter op te schuiven (uitbreiding). Zo ontstaat er ruimte voor het leerplein en een spreekkamer. In dit 2e klaslokaal zouden twee grote daklichten moeten komen. De opgedane ervaring en kennis van verbouwing leerplein bovenbouw, kan hierin worden meegenomen.

Tabel 4: Bevindingen en maatregelen ten aanzien van de pijler 'Beheer'

Bevindingen	Maatregelen	Status / Benodigd
Beheer		
Schoolplein en omgeving		
Onderhoud		
Energie en water		
	Verbeteren verwarmingssysteem, zuinigere cv-ketels	n.t.b.

Tabel 5: Procesmatige maatregelen en benodigdheden

Proces en financiën
Borging proceskwaliteit door selectie van partijen (aannemer, installateur) die zich bij uitvoering houden aan goede afvalscheiding (alle vrijkomende fracties), verantwoorde afvoer, hergebruik, bv volgens BREEAM MAN 2 milieuzorg op de bouwplaats, zorgvuldige uitvoering detaillering, oplevering bruikbare gebruikshandleiding, opleiding docenten in ventilatie middels gedrag. Dit zal bij uitvraag en opdrachtverstrekking opgenomen moeten worden in documenten.

Stap D. Uitvoeren maar!

Uitvoering, continuering en monitoring

In de laatste stap worden de opgestelde plannen uitgevoerd, eventueel in samenwerking met (lokale) partners. De resultaten worden gemonitord en op basis daarvan worden de ambities en het actieplan steeds bijgesteld. De pijler ‘beheer’ speelt hier een cruciale rol. Er komen steeds nieuwe leden in de werkgroep bij, waardoor het programma gecontinueerd wordt over de jaren.

Tijdens de workshop tijdens het DGBC Congres
op 29 september zullen we ingaan op de mogelijke samenwerking met DGBC Participanten. Op basis daarvan worden de plannen uit stap C (eventueel) nog bijgesteld.

We zijn benieuwd naar uw feedback en input!